

Eliza Małek

"«Dziewczę przędzie, Pan Bóg nitki daje» : ospójności ludowej wizji świata", A. Gołębiowska-Suchorska, Bydgoszcz 2011 : [recenzja]

Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Rossica 4, 152-154

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**A. Gołębiowska-Suchorska: „Dziewczę przędzie, Pan Bóg nitki daje”.
O spójności ludowej wizji świata. Bydgoszcz 2011, s. 256**

Agnieszka Gołębiowska-Suchorska należy do nielicznego grona polskich rusycystów najmłodszego pokolenia, zajmujących się folklorem. Od lat konsekwentnie bada tradycyjny i współczesny folklor rosyjski, zawsze starając się rozpatrywać teksty werbalne jako elementy systemu kulturowo-światopoglądowego.

W recenzowanej monografii, która stanowi rozszerzoną i znacznie pogłębianą wersję jej rozprawy doktorskiej, bydgoska badaczka podejmuje temat z naukowego punktu widzenia ważki i obiecujący, wymagający doskonałej orientacji w literaturze nie tylko z zakresu folklorystyki, ale również z dziedziny antropologii kulturowej, etnologii, etnolingwistyki, krytyki mitologicznej itp.

Praca składa się ze *Wstępu*, trzech rozdziałów zasadniczych i *Zakończenia*. Jej dopełnieniem jest *Wykaz skrótów*, *Indeks rzeczowy w języku polskim i rosyjskim* oraz obszerna *Bibliografia*.

We *Wstępie* (s. 3–24) Autorka określa cele badawcze, podstawę źródłową oraz założenia metodologiczne rozprawy. Traktując teksty folklorystyczne „jako sposób realizacji określonego systemu światopoglądowego” A. Gołębiowska-Suchorska „na etapie wstępnych poszukiwań modyfikacji mitologemu nici w twórczości ludowej” stosowała indukcyjne procedury badawcze, które doprowadziły ją „do wykrycia i sformułowania pewnych prawidłowości oraz powtarzalnych elementów”, zaś do odczytania „całościowej wizji idei Kosmogonii-Tkania” zastosowała metodę „interpretacyjno-syntetyczną”, która umożliwiła jej najbardziej adekwatną interpretację niezwykle obszernego zasobu heterogenicznych materiałów źródłowych. Liczba tekstów poddanych w dysertacji oglądowi i interpretacji jest rzeczywiście imponująca.

Kompozycja części zasadniczej rozprawy została podporządkowana przyjętej *a priori* tezie o istnieniu tkackiego modelu kosmogonii i Demiurga-Tkacza. Rozdział I. *Mityczny wzorzec wszelkiego stworzenia* (s. 25–89) otwiera podrozdział 1.1. *Archetyp Demiurga-Tkacza*, w którym Autorka rekapitułuje podejmowane przez poprzedników próby rekonstrukcji odmiany rzemieślniczego mitu kosmogonicznego, nazwanej przez nią „mitem tkackim”, i stawia hipotezę, że zachowane do naszych czasów obrazy wyższych bóstw słowiańskich: Peruna, Welesa i Mokoszy są pozostałością systemu mitologicznego związanego z ideą Kosmogonii-Tkania. W kolejnych podrozdziałach analizuje różnorodne teksty rosyjskiego folkloru słownego, doszukując się w nich poświadczeń istnienia mitologemu nici. W podrozdziale 1.2. *Sakralna semantyka tkania/szycia w folklorze rosyjskim* poddaje oglądowi cały zespół tekstów werbalnych (bajki, pieśni kalendarzowe, przysłowia, zagadki itp.), rytuałów i obrzędów, wyczytując z nich potwierdzenia dla tezy o utożsamianiu „czynności śmiertelników i Stwórcy” (czyli

Demiurga-Tkacza) i w konsekwencji – choć bardziej nieśmiało – przypisywaniu „włóknom sakralnej semantyki”. Podrozdział 1.3. *Opozycja męski-żeński w folklorze jako wariant opozycji narzędzie-tworzywo* zawiera ciekawe obserwacje na temat izomorfizmu tytułowych przeciwstawień „w pracach związanych z obróbką włókien” i w tekstach folkloru słownego (bajki, zagadki, pieśni). Podrozdział 1.4. *Transformacja obrazu mitycznego Demiurga-Tkacza w folklorze rosyjskim* rozpada się na trzy pomniejsze paragrafy, w których Autorka omówiła kolejno związki przedstawicieli demonologii ludowej z obrazem Demiurga-Tkacza (1.4.1), prześledziła „wpływ mitolegemu nici na postać Baby-Jagi”, Kościeja Nieśmiertelnego i pająka „jako tkacza-wybawcy” (1.4.2.), a także próbowała wydobyć materialne poświadczenia przeniesienia pewnych funkcji Demiurga-Tkacza na świętych chrześcijańskich (1.4.3. *Święci chrześcijańscy jako spadkobiercy funkcji Demiurga-Tkacza*).

Rozdział II *Świat* (s. 90–142) składa się z trzech podrozdziałów: 2.1. *Kreacja Świata przez szycie/tkanie*, 2.2. *Granice między częściami Świata i sposoby ich pokonywania* oraz 2.3. *Apotropaiczna funkcja odtworzenia/powtórzenia granic kosmogonicznych*. W pierwszym z nich z tekstów zagadek, bajek, zamawiań itp. wydobywa „motywy carstw-tkanin i kreacyjnych właściwości narzędzi tkackich” oraz „metafory zjawisk atmosferycznych i ziemskich obiektów”, które jej zdaniem można uznać za pozostałości pradawnych „wyobrażeń o Wszechświecie stworzonym przez tkanie/szycie/plecenie”. W drugim dowodzi, iż „wszystkie przedmioty wykorzystywane przez bohaterów twórczości ludowej do pokonywania granic między częściami Świata związane były z mitologemem nici”. Zalicza do nich najróżnorodniejsze ekwiwalenty axis mundi i „mediatory pozwalające na przejście poza ludzką ekumenę”. W trzecim przytacza dowody na to, że „przedmioty, których pierwowzory uczestniczyły w porządku *sacrum*, były używane w charakterze amuletów”.

Rozdział III. *Człowiek* (s. 143–219) zawęza pole obserwacji do poszukiwania relikwów mitu tkackiego w odniesieniu do samego człowieka. W podrozdziale 3.1. *Stworzenie pierwszego człowieka przez szycie/tkanie* Autorka polemizuje z J. Lewkijewską, dowodząc, że motyw stworzenia człowieka poprzez szycie zachował się nie tylko – jak sądzi rosyjska badaczka – w leksyce i frazeologii, lecz również w tekstach bajkowych, zagadkach, rymowankach i obrzędach. Podrozdział 3.2. *Prokreacja jako powtórzenie aktu stworzenia* przynosi cały szereg ciekawych obserwacji potwierdzających tezę o aktywnym wykorzystywaniu przez rosyjskich twórców ludowych kodu tkackiego przy określaniu stopnia dojrzałości płciowej i prokreacyjnej, podrozdział 3.2.3. *Płótno-podarunek jako obietnica potomstwa*, oparty na analizie tekstów obrzędowych i pieśni miłosnych, wiąże symbolikę płótna z ideą kontynuacji rodu poprzez splodzenie i wychowanie potomstwa. Podrozdziały 3.2.4. *Małżeństwo jako transformacja obrazu Demiurga-Tkacza*, 3.2.4.1. *Coitus jako tkanie nowego człowieka*, 3.2.4.2. *Dziecko-płótno* dokumentują świadectwa wykorzystania symboliki tkackiej w obrzędowości związanej z poczęciem i narodzinami dziecka, a ostatnie podrozdziały tej części (3.3.1. *Znachor i nitkowa geneza chorób*, 3.4. *Śmierć*, 3.4.1. *Śmierć jako rozwiązanie lub*

zawiązanie) dotyczą zachowań werbalnych i pozawerbalnych związanych z leżeniem i uśmiercaniem człowieka.

Analiza skrzętnie zebranych wzajemnie się dopełniających tekstów słownych i pozawerbalnych (obrzędów, rzemiosł itp.) pokazuje erudycję młodej badaczki, umiejętność dostrzegania w zgromadzonym materiale cech, pozwalających na wydobycie na powierzchnię ukrytego przed okiem laika mitologemu nitki.

Uwagi końcowe (s. 220–225) przynoszą podsumowanie i zawierają także pewne obserwacje dotyczące żywotności mitologemu nitki we współczesnym e-folklorze.

Bardzo przyteczny *Indeks rzeczowy w języku polskim i rosyjskim* (s. 246–254) ułatwia czytelnikowi wyszukiwanie interesujących go informacji.

Monografia jest napisana dobrą polszczyzną i bardzo ładnie wydana, co sprawia, iż czyta się ją z przyjemnością. Drobne literówki (m.in. na s. 209) tego pozytywnego wrażenia nie zacierają.

Recenzowana monografia jest bez wątpienia wartościową pracą naukową, wnoszącą istotny wkład do badań nad mitologemiką i motywiką folkloru rosyjskiego. Z przyjemnością polecam jej lekturę wszystkim zainteresowanym folklorem rosyjskim i słowiańskim.

Eliza Małek